

Μαθήματα

» Ian McEwan (μτφρ. Κατερίνα Σχινά, εκδόσεις Πατάκη)

Ο ΜακΓιούαν είναι ένας από τους συγγραφείς που έωκα κατά νου ως άνισους. Μια πρώτη περίοδος εντυπωσιακή, με βιβλία που μου άρεσαν πολύ (Ξένοι στη Βενετία, Ο ταυμεντόκνηπος, Ο αθώος, Μαύρα σκυλιά, Εξιλέωση, Άμστερνταμ, Στην Ακτή), με μια συνέχεια όμως καθόλου αντάξια. Και η περίπτωση του δεν υπόκειται στην κατηγορία πως ήταν καλά βιβλία αλλά όχι του επιπέδου του, ήταν βιβλία που δεν μου άρεσαν, σίγουρα όχι κακογραμμένα, αλλά όχι του γούστου μου. Όταν κυκλοφόρησαν τα Μαθήματα, το ένστικτό μου ενεργοποιήθηκε, να δεις που αυτό θα είναι ένα ωραίο μυθιστόρημα, ισχυριζόταν. Μου έκανε εντύπωση αυτή η προδιάθεση, πίστευα πως, στον ωκεανό των βιβλίων που θέλω να διαβάσω, τα δικά του δεν ήταν πια μέρη που θα ήθελα να εξερευνησω, να διαβάσω κάποιο παλιό βιβλίο του ξανά ναι, αλλά ως εκεί. Τόση εντύπωση μου έκανε η προδιάθεση αυτή που σχεδόν αμέσως το έπιασα στα χέρια μου, ήθελα να διαβάσω κάποιο πολυσέλιδο, χορταστικό μυθιστόρημα και από τα τόσα αδιάβαστα τράβηξα αυτό από τη στοίβα. Άβυσσος η ψυχή του αναγνώστη, διόλου υπάκουη στη λογική, συχνά παρορμητική και υποταγμένη σε μεγάλο βαθμό στο ένστικτο.

Από τις πρώτες σελίδες, η επιλογή μου έμοιαζε να είναι αντάξια των τότε αναγνωστικών μου αναγκών, μια γενναϊόωρη αφήγηση ανοιγόταν μπροστά μου. Συνέχιζα ωστόσο να κρατώ μικρό καλάθι, φοβόμουν πως από στιγμή με στιγμή θα απογοητευόμουν, η λογική επέμενε να ακουστεί, να προειδοποιήσει. Η αρχή προοικονομούσε ένα τυπικό μυθιστόρημα ενηλικίωσης, με τον Ρόλαντ Μπέινς σε ένα μάθημα πιάνου, όντας εσώκλειστος σε ένα σχολείο στην Αγγλία, την ώρα που οι γονείς του ήταν μίλια μακριά στις βόρειες ακτές της Αφρικής. Ένα πεταχτό φίλι στο στόμα, ανταμοιβή μιας πετυχημένης τρίλιας, το άρωμα και η διαγραφή του στήθους της δασκάλας κάτω από το φόρεμα ήταν ικανά να γεννήσουν μια ακατανίκητη φαντασσίωση στον δωδεκάχρονο πιτσιρικά. Μια ιστορία αρκετά επιωμένη στις λογοτεχνικές σελίδες. Σύντομα ωστόσο, αυτό αποδείχτηκε μια πρόληψη από το παρελθόν, μια ανάμνηση που ξεπήδησε ύστερα από μια ακόμα νύχτα απήνειας του πρωταγωνιστή.

Ο ΜακΓιούαν πιάνει την ιστορία του Ρόλαντ Μπέινς in media vita, ένας μεσήλικας που η γυναίκα του μια μέρα εξαφανίστηκε αφήνοντας πίσω της ένα σημείωμα και εκείνον αποσβολωμένο με ένα βρέφος λίγων μηνών στηνγκαλιά. Μια τρίτοπρόσωπη αφήγηση ενός παντογώνουστη αφηγητή συναισθηματικά αποστασιοποιημένου, με συχνή καταφυγή στην ανάλυση του παρελθόντος, των όσων προηγήθηκαν, φροντίζοντας ωστόσο παράλληλα να προωθή την πλοκή. Η αφηγηματική ικανότητα και η εμπειρία του συγγραφέα είναι ορατές από την πρώτη στιγμή, το χτίσιμο των χαρακτήρων υπομονετικό, οι ανατροπές και οι εκπλήξεις μετρημένες και χριστικές, η ένταξη της ατομικής ιστορίας στο μεγάλο κάδρο ομαλά υλοποιημένη. Τα Μαθήματα είναι ένα στέρεο μυθιστόρημα, για τις σελίδες του ικανοποιητικά σφικτοδεμένο, από το οποίο απουσιάζει η όποια διάθεση διδακτικής, χωρίς να γίνεται αναχωρητικό, καθώς η οικονομικοκοινωνικοπολιτική πραγματικότητα είναι έντονα παρούσα.

Οι ιστορίες μεσήλικων αντρών που απέτυχαν, για τον έναν ή τον άλλο λόγο, είναι ένα από τα λογοτεχνικά μοτίβα που με συγκινούν, που με κινητοποιούν συναισθηματικά, όχι μόνο τώρα που βρίσκομαι και εγώ στα ηλικιακά αυτά περίχωρα, αλλά ανέκαθεν. Ένας άντρας που μένει μόνος του να μεγαλώσει ένα παιδί, που η γυναίκα του τους εγκατέλειψε αρνούμενη να συνεισφέρει ακόμα και το παραμικρό, ενέτεινε τη συναισθηματική αυτή κινητοποίηση. Ένα στερεότυπο κάνει την εξουσία του, δεν είναι ο πατέρας στον ρόλο του κακού, αλλά η μητέρα, με ή χωρίς εισαγωγικά. Οι ρίζες του στερεότυπου αυτού είναι βαθιές στο έδαφος του συνειδητού, φτάνουν αρκετά μέσα στο υπόστρωμά του. Η συναισθηματική αποστασιοποίηση του αφηγητή αποδεικνύεται καθαριστική, το συναισθημα δεν εκβιάζεται, τα γεγονότα δίνονται σχεδόν αποστειρωμένα ή μάλλον εσωτερικευμένα, έτσι όπως η ζωή του Ρόλαντ Μπέινς συνεχίζει να κυλά αδιαφορώντας για το κάθε πτες, μη δίνοντας την επιλογή της παύσης.

Τα Μαθήματα είναι επομένως ένα ιδιότυπο και εν μέρει μυθιστόρημα ενηλικίωσης, καθώς το παιδικό παρελθόν

αποδεικνύεται σε πολλά σημεία καθοριστικό για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα αλλά και του συναισθηματος του πρωταγωνιστή καθώς αφήνει πίσω του την παιδική ηλικία. Όμως, ταυτόχρονα, είναι και μια ιδιότητα και εν μέρει οικογενειακή σάγκα, καθώς το παρελθόν της οικογένειας, οι απαντήσεις σε ένα πλήθος ερωτημάτων, είναι επίσης κομβικής σημασίας. Ωστόσο, τα Μαθήματα είναι, πρώτα και κύρια, ένα πολυεπίπεδο μυθιστόρημα που διατρέχει το κοντινό παρελθόν και φτάνει ως τις μέρες μας, μια οξυδερκής διάβαση με όχημα την ατομική ιστορία του Μπέινς, μια πολυσυλλεκτική αφήγηση που κινητοποιεί τη λογική και το συναισθημα του αναγνώστη, χωρίς να τον κουράζει ή να τον κάνει να περνά τις σελίδες διαγώνια, ένα πολυσέλιδο, χορταστικό μυθιστόρημα, όπως αυτά που η αγγλόφωνη λογοτεχνία κατά καιρούς προσφέρει.

Ο ΜακΓιούαν δεν αναλώνει όλη του τη μαστορία στο κεντρικό πρόσωπο της ιστορίας αυτής, αλλά αντιλαμβάνεται πως ο στενός περίγυρος του Μπέινς είναι εξόχως σημαντικός να δοθεί σε βάθος. Οι επιλογές και οι αποφάσεις των ατόμων δεν στέκουν μετώρες και χωρίς αιτιολόγηση. Η πολυετασιακή αφήγηση αφαιρεί βάρους από τους ώμους του κεντρικού πρωταγωνιστή, που δύσκολα κανείς θα τον εγκλώβιζε στα όρια του ήρωα ή του αντιήρωα, ένας απλός άνθρωπος είναι, όπως τόσοι και τόσοι άλλοι, που παλεύει με όσα η ζωή τον φέρνει αντιμέτωπο, έτσι όπως οι όποιες βεβαιότητές του καταρρέουν συχνά πυκνά και μάχεται να κατανοήσει και αποσιεπάται να νιώσει την ψευδαίσθηση έστω του ελέγχου επί της ίδιας του της ύπαρξης, αποτιγνώνοντας ωστόσο ξανά και ξανά, χωρίς αυτό ωστόσο να τον καθιστά ένα θύμα του καιρού μας, τα προνόμια του είναι άλλωστε δεδομένα.

Η παράθεση των γεγονότων είναι τέτοια που επιτρέπει στον αναγνώστη να δώσει τις δικές του εξηγήσεις για τις αποφάσεις ζωής των χαρακτήρων, να δικαιολογήσει ή να σταθεί ασυτηρός απέναντί τους. Η ζωή είναι μια σύνθετη συνάρτηση, άλλωστε, και η ενσυναίσθηση δεν αρκεί για να χαμηλώσει τον δείκτη που στρέφουμε, συχνά με ύφος, στους άλλους, έτοιμοι να υποδείξουμε πώς θα έπρεπε να γίνει το ένα ή το άλλο, τι είναι σωστό και τι όχι. Η ελευθερία αυτή που δίνεται στον αναγνώστη αποδεικνύεται καθοριστική για τη συνολική πρόσληψη του έργου, καθώς καθένας θα σταθεί σε διαφορετικές γωνιές του δωματίου αυτού, θα δει εκείνα που θέλει ή απλώς μπορεί να δει, θα ταυτιστεί ή θα συναισθανθεί ανάλογα με τα δικά του βιώματα, το δικό του modus vivendi, θα έρθει αντιμέτωπος με την κατάρρευση των προσδοκιών ή των υποθέσεων που θα έχει φροντίσει να δημιουργήσει, ακόμα και με τις ίδιες του τις βεβαιότητες, θα απογοητευτεί ή θα συμπορευθεί, θα διαλέξει στρατόπεδο, θα δικαιολογήσει ή θα κατακρίνει. Και αυτό θεωρώ πως είναι το μεγάλο προτέρημα του μυθιστορηματος αυτού, ο χώρος που αφήνει στον αναγνώστη, ο τρόπος με τον οποίο τον παρασύρει στον ταυτόχρονα μοναδικό και γνώριμο κόσμο του. Βέβαια, χωρίς τη συγγραφική μαστορία στην κατασκευή, τίποτα από τα παραπάνω δεν θα λειτουργούσε.

Η ανάγνωση αποδείχτηκε απολαυστική, οι όποιες επιφυλάξεις σύντομα υποχώρησαν από το ίδιο του το βάρος, η αναγνωστική ανάγκη καλύφθηκε. Ο καιρός θα δείξει αν τα Μαθήματα θα αποδεικτούν το κίνειο όαμα του γεννημένου το 1948 ΜακΓιούαν. Σίγουρα όμως πρόκειται για ένα υπέροχο μυθιστόρημα που θα λάβει εξέχουσα θέση στο συνολικό του έργο.